

Kaupunkipolitiikka maatilojen maassa

Oiva Turpeinen, Timo Herranen ja Kai Hoffman: Helsingin historia vuodesta 1945. Osa 1. Helsingin kaupunki/Edita 1997. 528 s.

Harry Schulman, Panu Pulma ja Seppo Aalto: Helsingin historia vuodesta 1945. Osa 2. Helsingin kaupunki/Edita 2000. 521 s.

Laura Kolbe ja Heikki Helin: Helsingin historia vuodesta 1945. Osa 3. Helsingin kaupunki/Edita 2002. 668 s.

Anja Kervanto Nevanlinna: Kadonneen kaupungin jäljillä. Teollisuusyhteiskunnan muutoksia Helsingin historiallisessa ytimessä. SKS 2002. 356 s.

■ *Helsingin historia vuodesta 1945* -teossarjan tavoitteeksi on asetettu muutoksen ja pysyvyyden hahmottaminen. Yksi keskeinen muutos, jonka teossarja nostaa esiin, on kaupunkipolitiikan merkityksen kasvu Suomessa 1900-luvun toisella puoliskolla. Alku oli varsin vaatimaton, kuten Harry Schulman artikkelissaan toteaa: ”Suomessa ei juuri puhuttu kaupunkipolitiikasta 1940- ja 1950-luvuilla, mutta maaseudun kehittäminen oli sitäkin voimaperäisempää. Kun ensimmäisiä lähiöitä jo rakennettiin, maatilojen lukumäärä kasvoi edelleen. Muualla läntisessä Euroopassa kehitys oli päinvastainen.”

Kun kaupunkien merkitys on globalisaation myötä kasvanut ja niiden tehtäväkenttä on laajentunut, myös suomalaiset ovat heränneet kiistelemään kaupunkipolitiikasta. Runsaasti keskustelua on käyty muun muassa siitä, miten kaupungeissa päätöksiä tehdään ja legitimoidaan. Esimerkiksi Helsingin keskustan (Kampin – Töölönlahden alueen) suunnittelun ja rakentamisen yhteydessä on kiistakysymykseksi noussut se, minkälainen rooli suunnittelijoilla, poliittisilla päättäjillä, liike-elämällä ja kaupunkilaisilla tulisi olla päätöksenteossa. Kenen ’asiantuntemus’ on tärkeää kaupunkia rakennettaessa, kenen ei? Toisaalta on keskusteltu vilkkaasti myös kaupunkien keskinäisistä suhteista ja kaupunkihierarkioista. Tarvitseeko Suomi yhden voimakkaan keskuksen (Helsinki-metropoli), viisi kohdalaisen tasavahvaa kaupunki-seutua vai pitäisikö alueellisessa tasaveroisuudessa mennä vielä pidemmälle ja satsata esimerkiksi neljäänkymmeneen aluekeskukseen?

Helsingin historiaa käsittelevät teokset kuten *Helsingin historia vuodesta 1945* (osat 1–3) ja Anja Kervanto Nevanlinnan *Kadonneen kaupungin jäljillä* ovat puheenvuoroja tässä kaupunkipolitiisessa keskustelussa riippumatta siitä, ovatko kirjoittajat suoraan ottaneet kantaa viimeaikaisiin kiistakysymyksiin. Anja Kervanto Nevanlinna on selvästi halunnut olla mukana keskustelemassa siitä, minkälaista Helsinkiä rakennetaan teollisessa rakennemuutoksessa vapautuneille suurille maa-alueille (esim. Katajanokka, Ruoho-

lahti). Kervanto Nevanlinnan mielestä kaupunkia uudelleen rakennettaessa tuijotetaan liikaa välittömään taloudelliseen hyötyyn ja kunnioitetaan kohtuuttomasti kaupunkisuunnittelua ja arkkitehtuurin kehitystä ohjanneita yhtenäisyyden ja harmonian ihanteita. Enemmän arvoa tulisi hänen mukaansa antaa pitkällä tähtäimellä saavutettavalle hyödyllä sekä kaupunkitilojen epäyhtenäisyyksille ja epäjatkuvuuksille. Erityisesti kirjoittaja vaatii, että Helsingin teollinen menneisyys tulisi säilyttää muutenkin kuin haalistuvissa valo- ja muistikuvissa.

Tutkimuksessaan Kervanto Nevanlinna analysoi kaupunkitilan hallintaa ja kaupunkimaisemalle annettuja merkityksiä tarkastelemalla perinteisen teollisuuskaupungin syntyä, kukoistusta ja sen vähitäistä katoamista Helsingin historiallisessa ytimessä. Erityisesti tutkimuksessa keskitytään alueisiin, jotka visuaalisesti ja toiminnallisesti liittyvät Eteläsatamaan eli Senaatintoria, Kauppatoria, Katajanokkaa ja Etelärantaa lähiympäristöineen.

Tällä alueella syntyi valtion ja kaupunkiyhteisön välille voimakas jännite 1800-luvun toisella puoliskolla, kun teollistuminen ja kunnallisen itsehallinnon lisääntyminen antoivat kaupunkiyhteisölle valtiovallasta riippumattomia keinoja rakentaa kaupunkia ja kehittää omaa identiteettiään. Helsinki oli suuriruhtinaskunnan pääkaupunki, jonka vaaleisiin empire-rakennuksiin oli sijoitettu keskeiset valtiolliset insti-tuutiot. Vaalean empirekaupungin vastapainoksi nousi

helsinkiläisten yrittäjien ja kauppiaiden rakentama punatiilinen ympäristö, johon kuuluivat muun muassa Kauppahalli ja satamaan liittyvät tullija varastorakennukset. Kervanto Nevanlinna liittyy tutkimuksessaan punatiilen hallitseman teollisen maiseman kaupunkilaisten yhteisöön ja sen omaan helsinkiläiseen kulttuuriin.

Suomen itsenäistyttyä valtio otti Helsingin ja erityisesti sen historiallisen ytimen symbolikseen, jonka tuli kuvastaa nuorta yhtenäistä kansakuntaa. Helsingin ydin sopikin symbolisoimaan yhtenäisyyttä. Valtionhallinnon ja Helsingin kaupungin hallinnon intressit yhdistyivät Kervanto Nevanlinnan mukaan hyvin empirekortteleissa ja niiden muodostamassa ikonisessa kaupunkinäkyvässä. Sekä valtio että kaupunki ostivat yksityisten omistamia kiinteistöjä tältä alueelta hankkiakseen tilaa virastoilleen ja estääkseen rakennuskeinottelun alueella. Aivan empirekorttelien vieressä sijaitsi edelleen toisenlainen Helsinki: satama-alue punatiilirakennuksineen, rahtialuksineen ja nostokurkineen. Pääkaupungin ydintä esittelevistä kuvista punatiilinen Helsinki rajattiin kuitenkin pois, vaikka siellä rakennettiin toisenlaista tärkeätä identiteettiä, modernia teollisuusvaltiota. Eteläsataman ympäristössä limittyivät siis 1970-luvulle saakka ikoninen kaupunkinäkyvä ja tehokkaalle teollisuusvaltiolle kuuluvat tunnuksat. Molemmat olivat tärkeitä, mutta ne eivät mahtuneet samaan kuvaan.

Teollisuusyhteiskunnan rakennemuutos 1970-luvulta alkaen on merkinnyt sitä, että

Helsingin ydinkeskustassakin on vapautunut suuria maa-alueita uusia käyttötarkoituksia varten. Kervanto Nevanlinna toteaa tutkimuksessaan, että punatiilinen Helsinki on uhan alla riippumatta siitä, nähdäänkö Helsinki nyt ensisijaisesti Suomen pääkaupunkina vai kansainvälisenä metropolina. Helsingin pääkaupunkiulottuvuus on edelleen voimakas, vaikka se onkin globalisaation myötä jonkin verran menettänyt merkitystään. Helsingin itsenäinen metropoliulottuvuus taas on tullut aikaisempaa tärkeämmäksi. Kummallekin näistä suuntauksista Eteläsataman ikoninen kaupunkinäkyvä on tärkeä. Teollisella maisemalla ei ole samanlaista arvoa.

Helsingin pääkaupunkiulottuvuutta korostettaessa Helsingin Eteläsatama on nähty osana kansallista historiaa. Erityisesti viimeisten kymmenen vuoden aikana valtiolliset edustavuusintressit ovat taas olleet voimakkaita, ja tämä on näkynyt muun muassa siinä, että empirekeskustan vaaleaa julkisivua on jatkettu Katajankalle. Punatiilinen teollinen maisema on vähitellen peittyvässä valkoisten arkkitehtuurimonumenttien taakse. Tätä kehitystä on Kervanto Nevanlinnan mukaan voitu legitimoida vanhoilla Helsingin ytimeistä tehdyillä kuvallisilla ja kirjallisilla esityksillä, joista punatiilinen ympäristö oli aina rajattu pois. Helsingin itsenäistä metropoliulottuvuutta korostettaessa ongelmana on Kervanto Nevanlinnan mukaan se, että kaupunkitila muutetaan kaupunkilaisia ja matkailijoita miellyttäväksi kokemukseksi.

Tällöin tärkeä yhteys kaupungin menneisyyden ja nykyisyyden vähemmän näkyviin piirteisiin katkeaa. Helsingin teollisten jälkien hävittäminen tuhoaa Kervanto Nevanlinnan mielestä peruuttamattomasti joidenkin kaupunkilaisryhmien kulttuurisia merkityksiä ja näin uhkaa näiden ryhmien identiteettiä ja jatkuvuutta.

Kervanto Nevanlinna sijoittaa työnsä kaupunkitutkimuksen kontekstiin ja esittää Helsingin kehityksen osana kansainvälistä kehitystä. Helsingin teollisen yhteiskunnan synty ja kukoistus sekä näiden vaiheiden aikana syntyneet jännitteet analysoidaan tutkimuksessa hyvin selkeästi. Jonkin verran vaikeampi on seurata analyysia viimeksi kuluneiden vuosikymmenten kehityksestä. Analyysin tekeminen tästä ajan onkin hankalampaa, sillä kilpailu kaupunkitilasta on käynnissä koko ajan. Kirjan johtopäätösluku sitoo kuitenkin lankoja onnistuneesti yhteen. Lisäksi kirjan kuvitus havainnollistaa erittäin hyvin tekstissä esitettyjä argumentteja.

Helsingin historia vuodesta 1945 -kirjasarja sijoittuu puolestaan perinteisten kaupunkihistorioiden ja uudemman kaupunkihistoriallisen tutkimuksen välimaastoon. Kirjoittajien valitsemat lähestymistavat ovat hyvin erilaisia: osa kirjoittajista asettaa tutkimuksensa uusimman kaupunkitutkimuksen kontekstiin, osa taas jättää kaupunkitutkimuksen lähes kokonaan huomiotta ja liittyy työnsä muihin tutkimustraditioihin.

Teossarjan kolmas osa, jossa Laura Kolbe käsittelee kunnallishallintoa ja politiikkaa ja

Heikki Helin kirjoittaa kunnallistaloudesta, tarttuu tärkeään kysymykseen virkamiesten, poliittisten päättäjien ja kaupunkilaisten roolista päätöksenteossa. Tämä aihe on keskeinen sekä kaupunkitutkimuksessa että kaupunkipoliittisessa keskustelussa. Kolbe ja Helin osoittavat tutkimuksensa, että Helsingin virkamihillä ja johtavilla kunnallispoliitikoilla on ollut huomattavan merkittävä asema päätöksiä tehtäessä ja että he ovat onnistuneet legitimoimaan asemansa aina uudelleen tilanteiden muuttuessa. Asemansa turvaamisessa he ovat onnistuneet muun muassa korostamalla asiantuntemuksen ja rationaalisuuden merkitystä päätöksenteossa.

Kolben ja Helinin tutkimukset omalta osaltaan legitimoivat Helsingin päätöksentekokulttuuria. Kolbe vakuuttaa, että ”yhdistyessään asiantuntijavalta ja poliittinen valta ovat saaneet tuloksia nopeasti ja tehokkaasti.” Helin puolestaan toteaa, että Helsingin talous on ollut vakaa ja vahva ja, jos ongelmia on esiintynyt, niiden taustalla ovat olleet ”valtion toimenpiteet ja kansantalouden kehitys”. Kolbe ja Helin ottavat myös kantaa kysymykseen Helsingin ja muun Suomen suhteesta. Heidän mielestään Suomi tarvitsee Helsinki-metropolin veturikseen.

Kaupunkihallintaa (*urban governance*) on lähestytty toisesta näkökulmasta *Helsingin kaupungin historia vuodesta 1945* -teossarjan toisessa osassa. Harry Schulmanin, Panu Pulman ja Seppo Aallon artikkelit yhdistää kysymys siitä, miten eri tavoin alueellisesti,

sosiaalisesti ja kulttuurisesti hajaantuvaa kaupunkia tai kaupunkiseutua on pidetty koossa. Eksplisiittisimmin tätä kysymystä käsittelee Harry Schulman, joka on rakentanut tutkimuksensa selkeästi kaupunkitutkimuksen perustalle. Schulman analysoi, miten tavoitteeseen on pyritty kaupunkisuunnittelun, seutusunnittelun ja rakentamisen keinoin.

Seudulliseen hallintoon liittyvän haasteen suuruutta Schulman kuvaa lainaamalla kaupunginjohtajana toimineen Teuvo Auran 1980-luvun alussa ilmestyneitä muistelmia, joissa tämä toteaa, että ”koko pääkaupunkiseutu on kuin kottikärryistä kaadettu sieluton epäjärjestys.” Seudullisen hallinnon ja hallinnan ongelmat ovat tämän jälkekin olleet *Helsingin Sanomien* kaupunkisivujen vakiosisältöä. Näistä vaikeuksista huolimatta Helsinki on Schulmanin mukaan välttynyt melko hyvin sellaisilta vakavilta taloudellisilta, sosiaalisilta ja ympäristöllisiltä ongelmilta, jotka ovat vaivanneet monia Euroopan suurkaupunkien keskuskuntia. Tulevaisuuskin näytti vielä kirjan julkaisuvuonna lupaavalta.

Panu Pulma tarkastelee omassa osiossaan, miten sosiaalipoliitikalla rakennettiin yhtenäisempää kaupunkia. Esimerkiksi lasten päivähoiton järjestämistä edesauttoi 1960-luvulla se, että tähän palveluun suhtautuivat erityisen myönteisesti sekä talouselämä että naisten oikeuksien puolustajat, mutta päivähoitolla oli keskeinen merkitys myös kaupunkihallinnan kannalta. Valvottua päivähoitoa pidettiin monien perheiden kohdalla parhaana

mahdollisuutena taata se, että lapsi sopeutui yhteiskuntaan. Jos sopeutumishäiriöitä ilmeni, ne huomattiin nopeasti ja niihin voitiin puuttua. Sosiaalipoliitikka on Pulman mielestä ollut Helsingissä reaktiivista, mutta myös innovatiivista. Tämän ovat taanneet Helsingin hyvät kansainväliset suhteet ja uusille ideoille avoin mieli.

Seppo Aalto on puolestaan tutkinut, miten urheilu toimi Helsingissä iskunvaimentimena erilaisia yhteiskunnallisia näkemyksiä edustaneiden ryhmien välillä erityisesti ajanjaksoilla 1940-luvulta 1960-luvulle. Urheilu ja urheilutapahtumat mahdollistivat sen, että eri yhteiskunnallisten, poliittisten ja kulttuuristen ryhmien välinen antagonismi purkautui hallitulla tavalla. Näin ollen kaupungin kannalta oli tärkeää säännellä, tukea ja kannustaa urheilutoimintaa. 1900-luvun loppupuolella sosiaaliset painotukset kuitenkin vähenivät, kun urheilu kaupallistui ja sai osittain viihdeteollisuuden piirteitä.

Helsingin historia vuodesta 1945 -sarjan ensimmäisessä osassa, joka ilmestyi jo vuonna 1997, keskitytään väestöön, kaupunkisuunnitteluun ja asumiseen sekä Helsingin elinkeinoihin. Oiva Turpeinen kirjoittaa seikkaperäisesti väestön koostumuksesta, syntyneisyydestä, kuolleisuudesta ja muuttoliikkeistä. Timo Herranen puolestaan käsittelee kahta erilaista kaupunkisuunnittelun jaksoa. Ensimmäisen jakso jatkui noin 1960- ja 1970-luvun vaihteeseen ja tämän ajanjakson aikana keskityttiin paljolti ’puhdasoppisten’ lähiöiden suunnitteluun. Sen jälkeen on

siirrytty asutuksen tiivistämiseen ja pyritty tällä tavoin takaamaan Helsinki-metropolin kehitys. Kai Hoffman käsittelee pääkaupungin elinkeinoja sekä yleisellä tasolla että syvälisemmin pienyrityshistorioiden kautta. Kiinnostavaa nykykeskustelun kannalta on esimerkiksi Helsingin kaupungin elinkeinopolitiikan ja valtion aluepolitiikan keskinäinen köydenveto.

Osa *Helsingin historia vuodesta 1945* -kirjasarjan kirjoittajista on valinnut kronologisen, osa temaattisen tavan jäsentää oma osuutensa. Tämä tuo tervetullutta vaihtelua kirjasarjaan, jossa päällekkäisyyksiä on ollut vaikea välttää. Eri laisten lähestymistapojen ansiosta toisto ei kuitenkaan haittaa, ehkä ainoana poikkeuksena ovat rakentamista ja suunnittelua käsittelevät artikkelit, joissa päällekkäisyyttä on hyvin paljon.

Helsingin kehitys on esitetty kaikissa osioissa vakuuttavasti ja sitä on lähestytty uusista näkökulmista. Helsingin kehityksen asettaminen kansainväliseen kontekstiin sen sijaan vaihtelee osioiden välillä hyvin paljon. Onnistuneesti paikallinen, kansallinen ja kansainvälinen kehitys lomittuvat esimerkiksi Harry Schulmanin artikkelissa, joka käsittelee rakentamista ja suunnittelua. Kolmen tason tarkasteleminen samaan aikaan on edesauttanut tärkeiden oivallusten syntymistä.

Osassa artikkeleissa tyydytään vain tarkastelemaan ulkomailta tulleita vaikutteita sen sijaan, että tarkasteltaisiin Helsinkiä osana kansainvälistä kehitystä. Esimerkiksi Helsin-

gin väestömäärän laskua ja myöhempää nousua, joka otetaan esiin monessa osiossa, ei voida ymmärtää pelkästään katsomalla Helsinkiä tai Suomea. Samanlaisen notkahduksen kokivat monet muutkin eurooppalaiset kaupungit.

Kansainvälisen näkökulman kapeus on kaupunkihistorioiden yleinen ongelma. Esimerkiksi Tukholman vuonna 2002 ilmestyneessä historiassa *Staden på vattnet – Stockholm 1850–2002* Tukholmaa ei juurikaan tarkastella osana kansainvälistä kehitystä. *Helsingin historia vuodesta 1945* -kirjasarjassa kontekstin laajentaminen olisi auttanut näkemään, mitkä asiat Helsingin kehityksessä ovat tyypillisiä eurooppalaisille kaupungeille yleensä. Samalla Helsingin erityispiirteet olisivat nousseet selvemmin esiin. Erityispiirteitäkin on, rakennettiinhan Helsinkiä maassa, jossa maaseutua kehitettiin voimaperäisesti pitkään ja jossa kaupungit ymmärrettiin voimavaraksi suhteellisen myöhään.

Marjaana Niemi